

BANKA DENETİM RAPORLARININ YETERLİLİĞİ VE BEKLENTİ BOŞLUĞU

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi : 21.11.2022
Kabul Tarihi : 07.07.2023
Türü : Araştırma Makalesi
DOI Numarası : 10.55322/mdbakis.1208057

Doç. Dr. Fikret KARTAL*

Bibliyografik Bilgiler

Kartal, F. (2023). “Banka Denetim Raporlarının Yeterliliği ve Beklenti Boşluğu” *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi* (Yıl: 2023, Sayı : 70, Sayfa : 129-148) <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1208057>

ÖZ

Ekonomik krizlerin negatif etkilerini azaltmak amacıyla bankacılık otoriteleri bazı tedbirler almakta ve bankaların görünümü ile doğrudan ilişkili olan kredi sınıflandırması, sorunlu krediler için ayrılan karşılıklar, sermaye yeterliliği, zorunlu karşılıklar ve likidite konularında raporlama standartlarını değiştirmektedir. Bu değişiklikler bankaların finansal verileri üzerinde büyük etki doğurmakta ve bundan dolayı bağımsız denetim raporları daha fazla önem kazanmaktadır. Yatırımcılar denetlenen hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak amacıyla denetim raporlarının ilave bilgi ve analizler içermesini beklemektedir. Bu çalışma, beklenti boşluğu ve özellikle performans açığı bağlamında, denetim raporlarının etkinliği ve yeterliliğini değerlendirmektedir. Çalışmanın işaret ettiği sonuçlar, kredi kalitesi ve risk bileşenleri alanlarında denetim raporlarının denetimin amaçlarını ve yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılayamadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Denetim Raporu, Finansal Tablolar, Bankacılık, Kilit Denetim Konuları

Jel Sınıflandırması: G2, M40, M41, M42

* Ostim Teknik Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi, SMMM, kartal.fikret@gmail.com,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2354-8621>

EFFICIENCY OF BANKS' AUDITOR REPORTS AND EXPECTATION GAP**ABSTRACT**

In order to reduce the negative effects of economic crises, banking authorities take some measures and change rules as to how banks implement financial reporting standards regarding loan classification, provisioning for loan losses, capital adequacy, reserve requirements and liquidity which are directly related to the outlook of the banking sector. These changes have great impact on banks' financials and therefore independent auditor reports gain more importance. Investors expect auditor's reports to provide more information and analysis for the purpose of having more insight into the auditee. The aim of this study is to evaluate effectiveness and efficiency of external auditor reports on banks in the context of expectation gap and specifically performance gap. According to the results of the study, reports do not meet audit objectives and the need of investors in the areas of asset quality and the risk components.

Keywords: Auditor's Report, Financial Tables, Banking, Key Audit Issues

Jel Classification: G2, M40, M41, M42

1. GİRİŞ

Kurumsal ve büyük yatırımcılar kamuya açıklanan denetim raporlarının yanı sıra, sahip oldukları olanaklar doğrultusunda ulaştıkları ve ürettikleri analizlerden yararlanarak veya danışmanlık hizmeti aldıkları kurumlar üzerinden işletmeler hakkında detaylı bilgiler temin ederek yatırım kararlarına yön verebilmektedir. Ancak paydaşların önemli bir bölümü ve küçük yatırımcılar için kamuya açıklanan genel içerikli finansal tablo ve denetim raporları tek kaynak niteliğindedir.

Kendine özgü bir işleyişi bulunan, sadece denetimleri değil, faaliyetlerinin kapsamı da geniş bir çerçevede düzenleme ve sınırlamalara konu edilen, piyasa risklerine süratle ve büyük ölçüde maruz kalabilen bankalar bakımından bağımsız denetim raporları farklı bir önem taşımaktadır. Denetim raporlarının hazırlanmasında bazı standart form ve bilgiler kullanılmakla birlikte, uluslararası standartların altını çizdiği 'önemlilik' ve 'kilit konular' gibi noktalarda denetçi raporlarının beklentileri karşılamaktan uzak kaldığı belirtilebilir.

Bankalar için aynı formatta denetim raporları hazırlanmakta olup, bazı büyük bankaların denetim raporları üzerinden hazırlanan çalışmada; denetim raporlarının, bankacılık faaliyetlerine özgü temel verileri, cari ve gelecek döneme ait finansal performansı değerlendirme imkânı veren bilgileri ve taşınan riskleri sunma işlevini yerine getirme derecesini ele alırken, literatürde yer edinen beklenti boşluğu ve performans açığından hareketle raporların içeriğinin zenginleştirilmesine dönük önerilerde bulunmaktadır.

2. DENETİM RAPORLARI VE BEKLENTİ BOŞLUĞU

Bağımsız denetim standartları (BDS 200, Paragraf 3), “*finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığına ilişkin denetçi tarafından verilen görüşü*” finansal tablo denetiminin amacı olarak tanımlamıştır. Büyük ölçüde uluslararası standartlara uygun olarak hazırlanan denetim raporlarının doğru ve yeterli bilgi sunabilme ve ihtiyaçlara cevap verebilme kapasitesinin sorgulanması zaman içinde standartlarda değişikliklere yol açmıştır.

Uluslararası ticaret, sermaye akımları, hızla değişen teknoloji gibi nedenlerle iş dünyasının ve yatırımcıların değişen ihtiyaçları denetim şirketlerinin çalışmalarını etkilemekte olup, denetim stratejilerindeki değişmelerin henüz iş dünyasındaki dinamiklerle örtüşmediği yönünde görüşler bulunmaktadır. Söz konusu örtüşmeme, denetimde kullanılan örneklem modellerinden, bilgisayar destekli denetim tekniklerindeki yetersizliklerden, gerçek zamanlı veri kullanımındaki başarısızlıktan, potansiyel şüpheli işlem, suistimal ve uygunsuzlukların tespitindeki zayıflıklardan kaynaklanabilmektedir.(Olojede ve diğ., 2020: 1)

Bağımsız denetim raporlarının önemli bir işlevi bilgi asimetrisini azaltmak, bu suretle işletme yönetimi ve işletme dışı kesimler (özellikle mevcut ve potansiyel küçük yatırımcılar ve finansal-ticari borç verenler) arasındaki bilgi farkını makul seviyelere düşürmektedir. Finansal bilgi kalitesindeki artışın bilgi asimetrisiyle birlikte sermaye maliyetini de düşürdüğüne ve karar alma sürecine katkıda bulunduğu dönük araştırmalar mevcuttur.(Cohen, 2003: 2) Finansal tablo kullanıcılarının değer vermekle birlikte denetim raporlarını tam olarak okumadıkları, paydaşların denetim raporlarının geliştirilmesi için çok sayıda öneri dile getirdikleri, bu önerilerin denetçinin risk analizine katkı sunmakla birlikte, denetim ücretini de artırdığı yönünde çalışma sonuçları bulunmaktadır.(Gray ve diğ., 2011: 659)

Çalışma açısından, bağımsız denetim raporlarını gündeme getiren esas nokta; denetçilerin raporlarında yer verdiği konu ve bilgilerin, rapor kullanıcılarının beklentilerini karşılayamaması ve literatürde ‘*beklenti boşluğu (the expectation gap)*’ olarak ifade edilen durumun meydana gelmesidir. Beklenti boşluğunun önemli bir bölümü; denetçilerin standart bir mevzuat denetimi yapmasının ve klasik hale gelmiş tablo ve bilgileri sunmasının yeterli olmadığı, işletmenin mevcut ve özellikle gelecekteki faaliyet ve sonuçları adına önemli konuların sunulmadığı ya da analiz edilmediği yönündeki düşüncelerden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, denetim raporlarında yer verilmeyen denetlenen işletmenin her türlü başarısızlığı ya da suiistimaller gibi her türlü olumsuzluk denetçilerin yetersizliğine bağlanabilmekte; denetçinin görev, sorumluluk ve sınırlarının tam olarak bilinmemesi de beklenti boşluğuna yol açabilmektedir.

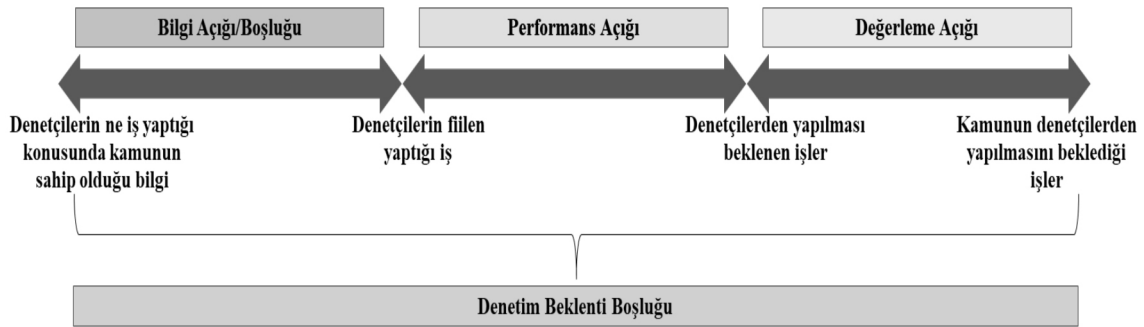
Finansal tablolara ilişkin denetçi görüşlerine önem ve değer veren yatırımcıların denetim raporlarının daha fazla bilgi içermesine dönük talepleri her daim var olmuş, bu ihtiyaç özellikle bankalar için 2008 küresel krizi sonrasında artmıştır. Yatırımcı ve diğer paydaşlar, denetçilerin bilgileriyle beraber sahip oldukları izlenimleri de paylaşmaları yönünde beklentiler taşıdıklarından zaman içinde raporların içeriklerine yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır.(PwC, 2013: 2) Diğer yandan, işletme yönetimi ve denetçinin sorumlulukları arasında bir ayırım yapılması adına, denetim raporlarının işletme hakkında temel bilgi kaynağı olmaması ve raporlara konu hususlar hakkında fikir/yorum sunmak gibi bir sorumluluğun denetçiye verilmemesi gerektiği yönünde genel bir mutabakat mevcuttur. Ancak denetim raporlarının daha

fazla bilgi sunması ve kilit konulara daha fazla odaklanması, 'diğer' başlığı altında sınıflandırılan kelimeler hakkında daha fazla bilgi verilmesi ve bağımsızlığa vurgu yapılması gibi hususlarda uluslararası standartlarda ilerlemeler kaydedildiği belirtilmektedir. (PwC, 2013: 3)

Finansal tablo ve denetim raporu kullanıcılarının ihtiyaçları ve beklentileri ile bağımsız denetçilerin kendi işlerinin gereği olarak yaptıklarını düşündükleri ya da kendileri açısından başarı ölçütü olarak gördükleri faktörler farklı olabilmektedir. 1974'den itibaren gündeme gelen beklenti boşluğu, ACCA (Tescilli Ruhsatlı Muhasebeciler Birliği/The Association of Chartered Certified Accountants) tarafından, geniş manada, kamunun bağımsız denetçilerin ne yaptığı ile ne yapması gerektiği hakkındaki düşünceleri arasındaki fark olarak tanımlanmıştır.(ACCA, 2019: 7) 1970'lerden itibaren yaşanan makroekonomik krizler veya şirket bazında karşılaşılan olumsuzluklar raporlama ve denetim standartlarında değişime yol açmış, her zaman beklenti boşluğu tartışmalara konu edilmiştir.(ACCA, 2019: 7) Zamanla bir ölçüde de olsa giderilen beklenti boşluğunun uzun yıllar devam edeceğine dönük görüşler bulunmaktadır.(Koh & Woo, 1998: 152) Denetim işinin doğası gereği, beklenti boşluğunun her daim var olacağı, ancak bu boşluğun azaltılabileceği yönünde çalışmalar mevcuttur.(Ojo, 2006: 4)

Denetçilerden beklentinin oldukça yüksek tutulması da söz konusu beklenti boşluğunu artırmakta, hangi nedenden kaynaklanırsa kaynaklansın, her türlü eksiklik ya da yetersizlik denetimin başarısızlığına bağlanmakta, bu ise denetçinin kredibilitesine zarar vermektedir.(Olojede ve diğ., 2020: 2)

Beklenti boşluğunun, bilgi boşluğu/açığı (knowledge gap), performans açığı (performance gap) ve değerlendirme açığı (evolution gap) bileşenlerinden oluştuğu, her bir bileşene ayrı bir yaklaşımla cevap verilmesi gerektiği belirtilmektedir.(ACCA, 2019: 7-10) Söz konusu üç bileşen ve bu bileşenlerin kaynakları aşağıda gösterilmektedir.

Kaynak: ACCA, 2019: 9.

Şekil 1. Denetim Beklenti Boşluğu

Bilgi açığı; denetçinin ne yaptığı hakkında kamunun sahip olduğu bilgi ile denetçinin fiilen yaptığı iş arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Bir şirketin başarısızlığını önleme konusunda denetçilerin taşıdığı sorumluluk, yerine getirmekle yükümlü olduğu görev ve sahip olduğu kısıtlamalar konusunda kamu

nezdinde bilgi açığı bulunabilmektedir. *Performans açığı*; denetçilerin yaptıkları ile kendilerinden yapmaları beklenen işler arasındaki farktır. Bu durum mevzuat ve standartlara uygun denetimin yapılmasından, dolayısıyla denetim kalitesindeki yetersizlikten kaynaklanmaktadır. *Değerleme açığı* ise; denetçilerin yapmaları gereken ile kamunun onlardan yapmalarını bekledikleri işler arasındaki faktir. Bilgi açığı ve performans açığına yönelik atılacak iyileştirici adım ve düzenlemeler doğrudan değerlendirme açığını azaltmada etkili olacaktır.

Türkiye’de finans kurumlarında beklenti boşluğunun varlığına yönelik olarak, Sermaye Piyasası Kurulu’ndan onay almış bağımsız denetim kuruluşlarında çalışan denetçiler ve bu kuruluşların hazırladıkları denetim raporlarının kullanıcıları olan bankacı ve yatırım analistleri ile yapılan ankete dayanılarak ulaşılan sonuçlar, performans boşluğunun mevcut olduğunu ve bunun eğitim ve tecrübenin artırılması suretiyle azaltılabileceğini göstermiştir.(Köse & Erdoğan, 2015)

Rapor kullanıcılarının sıradan bilgi ihtiyacını karşılamanın ötesinde, denetlenen işletmenin taşıdığı risklere ve bu risklerin neden olabileceği zararlara işaret ederek başta küçük yatırımcılar olmak üzere tüm paydaşları bilgilendirmek denetim raporları için kritik önemdedir. Denetçinin, şirket yönetimi ya da yatırımcı yerine geçerek analiz veya yorum yapması beklenemez; ancak taşınan risk ve potansiyel zarar ilgili şirket ya da sektör bakımından olağan koşullarda tanımlanabiliyorsa, yorum ve analiz katılmasa da, bu riske sadece verilerle işaret edilmesi bir gerekliliktir. Ulaşılabilecek rakamsal gösterimin yorumundan denetçinin bir ölçüde kaçınması makul karşılanabilecektir; çünkü yönetimde ve icrai görevde bulunanlar ile denetçi arasındaki sınırın çizilmesi önemlidir; ancak objektif rakamsal bir verinin paydaşların yorumuna sunulması da değerlidir.

Çalışmanın sınırları açısından, banka denetim raporlarında yetersizliğe sebebiyet veren performans açığı, kamunun beklentilerine konu olan değerlendirme açığının ana nedeni olarak görülmektedir. Başka bir ifadeyle, denetçilerin yapmaları gereken işler ile yaptıkları işler arasında oluşan farkın (performans açığı) kamu nezdinde denetçilerin kredibilitesi hakkında oluşturduğu soru işaretleri çalışmanın alanını oluşturmaktadır. Denetçilerin yaptıkları işler ve taşıdıkları sorumluluklar konusunda kamu nezdinde sahip olunan yanlış/eksik bilgiden kaynaklı bilgi açığı değil, yapmaları gerektiği hâlde yapmadıkları işlerden kaynaklanan performans açığı ilerleyen başlıklarda değinilecek eksiklik ve yetersizliklerin kaynağı olarak gösterilebilir.

Çalışmaya konu edilen denetim yetersizlikleri; denetçilerin bildikleri (bilmek zorunda oldukları) ve ölçtükleri (ölçmek zorunda oldukları) temel riskler ve mevzuat değişikliklerinden kaynaklanmaktadır. Raporlama ve denetim standartlarının denetçiyi uymakla yükümlü kıldığı önemlilik ilkesi ve kilit denetim konuları bağlamında, bilinen ya da hesaplanan risk ve sahip olunan bilgilerin bir bölümüne denetim raporlarında yer verilmesi gerekliliğine işaret edilmektedir.

3. DENETİM RAPORLARININ AMACINA İLİŞKİN STANDARTLAR

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC-International Federation of Accountants) bünyesinde oluşturulan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB-International Accounting Standards Board) ve Uluslararası Bağımsız Denetim ve Güvence Denetimi Standartları Kurulu (AASB-International Auditing and Assurance Standards Board) ile iş birliği hâlinde Kamu Gözetim Kurumu’nun (KGK)

yayımladığı Türkiye Muhasebe Standartları (TMS), Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) ve Bağımsız Denetim Standartları (BDS) muhasebe, finansal raporlama ve denetimde uluslararası standartların uygulanması hakkındadır. Banka finansal tablolarının ve denetim raporlarının hazırlanmasında izlenen standartlar işaret edilen uluslararası standartlar kapsamında kalmakla birlikte, kredilerin sınıflandırılması ve karşılıklar gibi yüksek finansal etkiye sahip sınırlı konuda düzenleyici otorite Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun (BDDK) düzenlemeleri de belirleyicidir. Kriz dönemlerinde bankaların finansal görünümelerini olumlu yönde desteklemek adına uluslararası standartlardan sapmaya cevaz veren düzenlemeler hayata geçirilebilmektedir.

BDDK tarafından yayımlanan “Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik” bankaların bağımsız denetiminin, “*bankaların hesap ve kayıt düzeni ile finansal tablolarının doğruluğu, güvenilirliği, Kanun uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere ve TMS’ye uygunluğu hakkında makul güvence sağlayacak şekilde görüş oluşturulması*” amacıyla yürütüleceğini belirtmektedir.

İlgili standartlar, genel amaçlı finansal tabloların, “*Kendi özel bilgi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik raporlar hazırlanmasını talep edebilme imkânı bulunmayan finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik*” olarak hazırlandığını ifade etmektedir.(TMS 1, Paragraf 7) Ayrıca, işletmeden doğrudan bilgi talep edemeyen ve genel amaçlı finansal tablolara güvenmek zorunda olan, “*mevcut ve potansiyel yatırımcılar, borç verenler ve kredi veren diğer tarafların birçoğu*” finansal tabloların sunulduğu asli kullanıcılar olarak gösterilmiştir.(TMS 1, Paragraf 7)

Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve’de finansal tabloların amacı; raporlayan işletmenin varlıkları, yükümlülükleri, özkaynakları, gelir ve giderleri, gelecekte beklenen net nakit girişleri, işletmenin ekonomik kaynakları ve yönetimin idare etme sorumluluğu hakkında değerlendirme yapılmasında finansal tablo kullanıcılarına faydalı olacak finansal bilginin sağlanması olarak tanımlanmıştır.(KÇ, Paragraf 3.2)

Çalışmanın kapsamı bakımından, standartlarda yer alan tanımlara uygun olarak, ‘varlık, yükümlülük, özkaynak, gelir ve giderlerin raporlanması’ ve ‘gelecekte beklenen net nakit girişleri’ konusunda bilgi sağlanması denetim raporlarının amacı bakımından önemlidir. Dolayısıyla raporlama konusu işletmenin, sadece rapor tarihi itibarıyla cari görünüm ve finansal profilinin doğru olarak gösterilmesi değil, aynı zamanda beklenen net nakit girişleri üzerinden geleceğe dönük faaliyetleri etkileyebilecek hususlara da yer verilmesinin raporlamanın amaçları arasında bulunduğu standartlarda belirtilmektedir.

Çalışmanın amaçlarını ilgilendiren diğer bir husus ise, finansal raporların gerçeğe uyumu kapsamında, uygulanan standart ve değerlendirme yöntemlerini içeren muhasebe politikalarındaki değişikliklerin geriye yönelik olarak da uygulanarak finansal tabloların dönemler itibarıyla karşılaştırılabilmesine olanak tanınmasıdır.(TMS 8, Paragraf 14-15) Amaç; dönemler arasında yapılan mukayeselerde rapor kullanıcılarının doğru bilgi ve analizlere ulaşabilmesidir. Aksi takdirde, basit bir karşılaştırmanın ötesinde, finansal tablolarda ve finansal performansta meydana gelen değişimin ne kadarının olağan faaliyetlerden, ne kadarının mevzuat ve standart güncellemelerini içeren politika değişikliklerinden kaynaklandığı anlaşılacaktır.

Diğer yandan, denetçi raporunun kalitesini ve iletişim gücünü artırmak amacıyla ‘kilit’ denetim konularının denetim raporuna aktarılması denetçinin sorumluluğuna alınmış, kilit denetim konularının bildirilmesi, “denetçinin mesleki muhakemesine göre, cari döneme ait finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konuların anlaşılmasında finansal tabloların hedef kullanıcılarına ilave bilgiler sağlaması” olarak tanımlanmıştır.(BDS 701, Paragraf 2) İlgili standartta, denetçinin azami dikkat göstereceği konular ise; “(-) Önemli yanlışlık riski daha yüksek olarak değerlendirilen veya ciddi riskli olarak belirlenen alanlar, (-) Yüksek derece bir tahmin belirsizliğine maruz kalan muhasebe tahminleri dâhil, yönetimin önemli yargularını içeren finansal tablo alanlarına ilişkin önemli denetçi yargıları, (-) Dönem içinde gerçekleşen önemli olay veya işlemlerin denetime olan etkileri” olarak tanımlanmıştır. (BDS 701, Paragraf 9) Kilit denetim konuları ve bulgular raporlarda ayrı bir alt başlıkta yer almaktadır.

Finansal raporlama standartları ‘önemlilik’ kavramına özel önem vermektedir. Önemli olarak sınıflandırılan her bilgi denetim raporlarında ayrı olarak sunulmaktadır.(TMS 1, Paragraf 7, 29) Böylece, denetimin alanına giren çok sayıda ve çok farklı konu içinde yer alan önemli bilgiler, faaliyetlerin bir özeti olan finansal tablo ve denetim raporlarının kullanıcılarına uygun formatta sunulmaktadır. Hangi bilgilerin finansal tablolarda ayrı bir kalem olarak yer alacağı veya dipnotlarda açıklanacağı raporlama standartlarına konu edilmiştir. Raporlarda yer alacak bilginin önemli olması; “Bilgilerin verilmemesinin, yanlış verilmesinin veya gizlenmesinin; genel amaçlı finansal tabloların asli kullanıcılarının belirli bir raporlayan işletme hakkında finansal bilgi sağlayan finansal tablolara dayanarak verecekleri kararları etkilemesinin makul ölçüde beklenmesi hâli” olarak tanımlanmış ve “Önemlilik, bilginin niteliğine veya büyüklüğüne ya da her ikisine bağlıdır. İşletme; bilginin, tek başına ya da başka bilgilerle birlikte bir bütün olarak finansal tablolar bağlamında önemli olup olmadığını değerlendirir.” ifadesiyle bilginin niteliği ve/veya büyüklüğüne atıf yapılmıştır.(TMS 1, Paragraf 7)

Raporlama standartlarına uygun olarak gerçekleştirilen finansal tablo denetimine ilişkin bağımsız denetim standartları denetim faaliyetinin ve denetim raporlarının hedef ve içeriğini düzenlemektedir. Finansal tabloların denetiminde denetçinin yasal ve düzenleyici mevzuatı dikkate alma sorumluluğu denetim standartlarında belirtilmektedir.(BDS 250, Paragraf 1, 13-14) “Finansal tabloların tüm önemli yönleriyle gerçeğe uygun bir biçimde sunulup sunulmadığı veya doğru ve gerçeğe uygun bir görünüm sağlayıp sağlamadığı hakkında bağımsız denetimin yapıldığı (BDS 200, Paragraf 3)”, “bir bütün olarak finansal tabloların hata veya hile kaynaklı önemli bir yanlışlık içerip içermediği konusunda denetçinin, vereceği görüşe dayanak oluşturacak makul bir güvence elde etmesinin zorunlu olduğu (BDS 200, Paragraf 5)” ilkeleri denetim standartlarına konu edilmiştir. Denetim standartlarında da ‘önemlilik’ kavramına atıf yapılarak, “Genel olarak eksiklik ve yanlışlıkların -tek başına veya toplu olarak- finansal tablo kullanıcılarının bu tablolara istinaden alacakları ekonomik kararları etkilemesi makul ölçüde bekleniyorsa, söz konusu yanlışlıklar önemli olarak kabul edilir.” hükmüne yer verilmiştir.(BDS 200, Paragraf 6) Denetçinin finansal tablolara ilişkin görüş oluşturmasında ise; “finansal tabloların tüm önemli yönleriyle geçerli finansal raporlama çerçevesine uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı” dikkate alınmaktadır. (BDS 700, Paragraf 10) Raporlara ilişkin denetçi görüşü; “finansal tabloların önemli yanlışlık içerip içermediği veya yeterli ve uygun denetim kanıtının elde edilemediği durumlar ile ilgili hususların finansal tablolar üzerindeki etkilerinin veya muhtemel etkilerinin yaygınlığına ilişkin denetçinin muhakemesi” sonucu şekillenmektedir.(BDS 705, Paragraf 2)

Denetçinin sorumlulukları arasında; “Önceki bir veya daha fazla döneme ilişkin olarak finansal tablolarda yer alan tutar ve açıklamalara” yer verilmesi ve “Karşılaştırmalı bilgilerde yansıtılan muhasebe politikalarının cari dönemde uygulanan politikalarla tutarlı olup olmadığının veya muhasebe politikalarında değişiklikler olması durumunda, bu değişikliklerin uygun bir biçimde uygulanıp uygulanmadığının, yeterli şekilde sunulup sunulmadığının ve yeterli şekilde açıklanıp açıklanmadığının” kontrol edilmesi bulunmaktadır.(BDS 710, Paragraf 6-7)

4. DENETİM RAPORLARINA YÖNELİK ANA ELEŞTİRİLER

Cari duruma ilişkin tespitlere ve geleceğe dair öngörülere zemin hazırlaması bağlamında, denetim raporlarının asli kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verebilmesinde dile getirilebilecek iki kritik eleştiri konusu bulunmaktadır.

4.1. Gelecekteki Muhtemel Gelişmelerin Değerlendirilmesi

Finansal tabloların sunumuna ilişkin standartta, finansal tabloların içermesi gereken bilgilerin dipnotlarla birlikte, “finansal tablo kullanıcılarının işletmenin gelecekteki nakit akışlarını ve özellikle bu nakit akışlarının zamanlamasını ve kesinliğini tahmin etmelerine yardımcı olması” yönünde açıklamasına yer vererek, gelecekteki nakit akışını etkileyecek bilgilere yer verilmesi gereğine işaret edilmektedir.(TMS 1, Paragraf 9)

Finansal raporlamaya ilişkin Kavramsal Çerçeve’de; “Raporlama dönemindeki varlık-yükümlülükler-öz kaynaklarla veya gelir ve giderlerle ilişkili olması” ve “Finansal tablo kullanıcıları için faydalı olması” durumunda gelecekteki muhtemel işlemler ve gelecekteki muhtemel diğer olaylar hakkındaki bilgilerin finansal tablolara yansıtılması gereğine işaret edilmektedir.(KÇ, Paragraf 3.6) Diğer yandan, “Gelecekteki belirsiz olayların varlık ve yükümlülükler üzerindeki etkilerinin tahmini (TMS 1, Paragraf 126)”, “İşletme, varlık ve yükümlülüklerin defter değerinde bir sonraki hesap döneminde önemli bir düzeltme yapılmasını gerektirebilecek önemli bir risk taşıyan geleceğe yönelik olarak yaptığı varsayımlar ve raporlama dönemi sonunda mevcut olan tahminlerdeki belirsizliğin diğer ana kaynakları hakkındaki bilgilerin açıklanması (TMS 1, Paragraf 125)”, “Finansal performansın bileşenlerinin açıklanması, finansal tablo kullanıcılarının ulaşılan finansal performansı anlamalarına ve işletmenin gelecekteki finansal performansını tahmin etmelerine yardımcı olacağı (TMS 1, Paragraf 86)” ilkeleriyle ulaşılan finansal performansın anlaşılmasının yanı sıra, gelecekteki finansal performansın tahminine yardımcı olacak bilgilerin sunulması, gelecekte önemli düzeltme ve değer düşüklüğüne yol açabilecek konularda varsayım ve tahminlerin ifade edilmesi de muhasebe standartlarının aradığı şartlar arasında yer bulmuştur.

İşletme yönetiminin faaliyetlerini yorumlama ya da tercihlerini değerlendirme anlamında değil, ancak piyasa koşullarında belirli senaryolar dâhilinde meydana gelecek değişimlerin finansal performansı hangi yönde ve hangi ölçüde etkileyeceğine dönük sayısal verilerin, yorum yapılmaksızın, ortaya konulması ve rapor kullanıcılarının bilgisine sunulması değerli olduğu kadar, raporlama standartlarının denetçiye yüklediği bir görevdir. Çünkü işletmenin varlıkları, yükümlülükleri, özkaynakları ve gelir-giderleri ile doğrudan ilintili risk ve gelişmelere işaret edilmesi söz konusudur. Genelde denetim raporlarının geleceğe ilişkin risk analizlerinden kaçındığı, kabul edilebilir koşul ve değişikliklerin yer aldığı senaryo ve

varsayımlara dayalı olarak finansal performansta meydana gelebilecek değişimlerin değerlendirilmediği görülmektedir. İlerleyen başlıklarda bankalar açısından bu durum somut örneklerle açıklanmaktadır.

4.2. Önemli ve Kilit Konuların Raporlara Yansıtılması

Mevzuatın üzerinde dikkatle durduğu önemli ve kilit konuların bazı açılardan denetçinin takdir ve muhakeme alanına bırakılması, özel durumlarda, düzenleyici otorite ya da denetlenenin tepkileri göz önünde tutularak bilgi sunumundan kaçınılmasına yol açmaktadır. Örneğin, finansal raporlarda görece düşük tutarlara tekabül eden amortismanla konu varlıkların değerlemesi ve muhasebeleştirilmesi hakkında cari dönemde bir değişiklik yapılması hâlinde, söz konusu değişikliğin etkisi cari ve önceki dönem verileri üzerinden hesaplanarak rapor kullanıcılarına mukayese yapabilmek ve mevzuat değişikliğinin etkilerini görebilmek imkânı sunulurken, bankaların finansal yapısı üzerinde büyük etkiye sahip olan kredilerin sınıflandırılması konusunda geçici olarak radikal değişiklikler yapıldığında, bu değişikliğin olağan dönemde geçerli uluslararası standartlara göre yarattığı sayısal etki sunulmamaktadır. İlerleyen kısımlarda değinileceği üzere, denetçi raporlarında mevzuat değişikliği ve değişen hükümler belirtilirken, bu değişikliklerin kârlılığa ve yasal rasyolara etkisi net olarak ortaya konulmamaktadır. Bankalar bu tür mevzuat değişikliklerinin etkisini yönetime ve hâkim hissedarlara sunarken, denetim raporlarının asli kullanıcıları olan mevcut ve potansiyel yatırımcılar bu bilgilerden mahrum şekilde yatırım kararlarını şekillendirmektedir.

Bağımsız denetim raporları sadece mevcut finansal durumu standart formlarda resmeden, finansal tabloların standartlara uygun hazırlanıp hazırlanmadığını ortaya koyan bir nitelikte değil, aynı zamanda, rapor konusu dönemde meydana gelen önemli standart değişikliklerinin ‘geriye dönük’ işletilerek, en azından bir önceki dönemle mukayese yapılmasına, ayrıca gelecekte önemli etkiler doğurabilecek ve nakit akışını, özkaynakları ve kârlılığı etkileyebilecek hususlara dikkat çekilmesine dair ‘ileriye dönük’ ölçümlerin yapılmasına imkân tanıma sorumluluğu taşımaktadır.

5. DENETİMİN BAĞIMSIZLIĞI

Denetimin ya da denetçinin bağımsızlığı; denetleyenin denetlenenden bağımsız olması gibi dar bir kapsamda ya da denetleyenin hiçbir kimsenin görüş ve yönlendirmesinden etkilenmeden ve çıkar çatışmasına girmeden objektif ve dürüst şekilde görevini yerine getirmesi gibi geniş bir anlamda tanımlanabilmekte; kamu yararının gözetilmesine özellikle atıfta bulunmaktadır.(Ulusoy, 2005: 285-286) Özellikle halka açık şirketler ve bankalar için denetim standartları ve tarafsızlık konusunda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, en az bu düzenlemeler kadar önemli olan bir faktör ise, denetçi, denetlenen ve kamu nezdinde yerleşik olan denetim kültürünün niteliğidir.

Bağımsızlığa dönük tartışmanın merkezi noktalarından biri; bağımsız denetim şirketlerinin denetlenen banka ile aralarına net bir çizgi çizerek, standartların ve raporlamanın asıl gayesinin çizdiği sınırlar içinde hareket edebilmesinin hangi ölçüde ideale yakın olduğu hakkındadır. Çünkü, düzenleyici otoriteden yetki alarak faaliyet gösteren bağımsız denetim şirketleri, denetledikleri bankadan denetim işini almak için, sıradan bir şirketin hizmet satmasına benzer olarak iletişim kurmakta ve yerine göre denetim ücreti pazarlığı yapmaktadır. Neticede denetim şirketinin geliri denetlenenden tahsil edilen denetim ücretinden oluşmaktadır.

Çalışmanın sınırları içinde düşünüldüğünde, denetim raporlarında zayıflığa neden olan temel nokta; denetlenen ile ihtilaf yaratabileceği veya düzenleyici otoritenin hoş karşılamayacağı düşünülen bilgi ve değerlendirmelerden kaçınılmasından kaynaklanmaktadır. Karşılaşılabilecek her durumu somut olarak belirtmek gibi bir misyonu bulunmayan raporlama standartlarının net olarak tanımlamadığı, ancak 'önemlilik' ve 'kilit konu' kapsamında işaret ettiği bazı konular denetçinin 'takdirine' bırakılmış gibi yorumlanarak belirtilen nedenlerle denetim raporlarında kapsam dışı bırakılabilmektedir. Dolayısıyla denetim raporlarının yeterliliğine ve denetçinin bağımsızlığa gölge düşüren nokta; denetçinin şekli olarak takdirine bırakılan, ancak aşağıda belirtilen somut durumlarda görüleceği üzere, önemlilik ve kilit konular kapsamında bankanın cari ve gelecek dönem finansal performansını ciddi şekilde etkileyen konuların denetim raporuna aktarılmasından kaynaklanmaktadır.

Otosansüre benzer şekilde, denetleneni ya da düzenleyici otoriteyi rahatsız edebileceği düşünülen bilgi sunumu ve değerlendirmelerden kaçınmak amacıyla, finansal tablo ve denetim raporu kullanıcıları açısından önem taşıyan bilgilerin denetçinin kendi oluruyla sunulmaması, bu suretle finansal tablo ve denetim raporu hazırlanmasının özüne ve ruhuna dayanak olan 'önemlilik' ve 'kilit konu' kriterlerinin takdir yetkisiyle sınırlanması gündeme gelmektedir. Bu durum bağımsız denetimin otosansürü olarak nitelendirilebilir. Bazı önemli ve kilit konulardaki ilave bilgi sunumunun genellikle denetlenen bankanın finansal görünümüne ilişkin bakışı olumsuz yönde etkileyebilecek nitelikte olabilmesi, bankacılık sektörünün pozitif görünüme sahip olmasını tercih eden düzenleyici otoriteyi ve denetleneni rahatsız edebilmektedir.

Denetçi bağımsızlığına katkı sunacak bir öneri; bankaların kendilerini denetleyecek denetim şirketini seçmemesi, düzenleyici otorite BDDK'nın doğrudan ilgili denetim şirketini ataması veya bir puanlama sistemiyle ya da kurayla bu atamayı yapmasıdır. Ayrıca, sahip oldukları kadro, organizasyon ve tecrübe ile denetim şirketleri bir puanlamaya tabi tutulmalı, denetleyebilecekleri azami banka sayısı saptanmalı ve belirlenecek usullerde BDDK tarafından denetim için görevlendirilmelidir. Bu suretle, denetlenen ile denetleyen arasında denetim ücreti pazarlığına ya da uluslararası önde gelen denetim kuruluşlarından biri olma durumuna dayalı olarak denetlenenin kendisini denetleyeni seçtiği mevcut sistem sonlandırılacaktır.

Düzenleyici otoritenin denetimin bağımsızlığı ve kalitesine yönelik olarak sunacağı diğer bir katkı ise, raporların içeriğinin zenginleştirilmesi ve yatırımcı ihtiyaçlarına daha fazla hitap edecek bir formatta düzenlenmesi için yönlendirme yapmasıdır. Bu suretle, denetçinin denetlenenin beklenti ve düşüncelerini dikkate alarak sebebiyet verdiği otosansür veya standart formatları aşamayan dar bakış açısı problemlerinin bir ölçüde giderilmesi sağlanacaktır.

Diğer yandan, halka açık bankaların ortaklık/borçlanma araçlarını edinen veya bu araçları alma potansiyeli bulunan yatırımcı grubunun korunması gayesiyle Sermaye Piyasası Kurumu'nun da belirtilen noktalarda hassasiyet göstermesi önemlidir.

6. DENETİM RAPORLARINDA SUNULMAYAN KİLİT KONULAR

Yaşanan deneyimler ışığında, banka yönetimine bağlı iç denetimin ve özerk olduğu iddia edilse de, pratikte siyasi otoritenin müdahale alanında bulunan kamusal denetimin taşıdığı zafiyetler bağımsız de-

netime farklı bir rol vermiştir.(Kartal, 2012: 61-67) Düzenlemeler asgari bir standardı şeklen sağlamakla birlikte, etkinlik, yeterlilik ve amaçlanan bakımından esas olan yerleşik iş yapış biçimi ve kültürüdür.

Denetim raporlarının, aşağıda alt başlıklar hâlinde yer verilen kritik konularda yeterli açıklama ve dipnotları içermemesi bankalar hakkında sağlıklı bilgi edinilmesini engellemektedir. Beklenti boşluğunun nedenleri arasında yer alan performans boşluğuna, başka bir ifadeyle denetçilerin kendilerine yüklenen görevleri yerine getirmemesinden kaynaklanan noktalara aşağıda işaret edilmektedir.

Çalışmada seçilmiş bankaların bağımsız denetim raporları kullanılmış olup, ancak tüm banka raporlarının aynı formatta olduğu hatırd tutulmalıdır. Akbank T.A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş. ve Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.’nin 2020 ve 2021 yılı solo bağımsız denetim raporları ve ara çeyrek dönemler için hazırlanan sınırlı denetim raporlarına örnek olması açısından Haziran 2022 solo denetim raporları kullanılmıştır.

6.1. Kredilerin Sınıflandırılması ve Karşılıklar

Banka aktiflerinin en büyük kalemi ve olağan dönemlerde en riskli varlık grubu olan kredilerin sınıflandırılmasında izlenen yöntem bankaların performansını doğrudan ve yüksek boyutta etkilemektedir. Aktif kalitesinin en önemli bileşeni olan kredilere dönük sınıflandırma; takipteki kredi miktarını, takipteki kredi rasyosunu, ayrılan ve ayrılmayan karşılıkları, karşılıklar üzerinden dönem kârını, kâr üzerinden özkaynakları, özkaynaklar üzerinden sermaye kârlılığını ve sermaye yeterliliğini, özkaynaklara bağlı hesaplanan yasal rasyoları etkilemektedir. Manşetlere ve söylentilere duyarlı olan yatırımcılar ve medya için dönem kârı ve aktif-özkaynak kârlılığı göstergeleri öne çıkarken, bu göstergeler arka planda kredi sınıflandırmasından önemli ölçüde etkilenmektedir.

Pandemi krizinin etkileriyle mücadele etme adına, çoğu ülke gibi, Türkiye’de son dönemde kredilerin sınıflandırılması ile ilgili keskin ve önemli değişiklikler yapılmış; bu değişikliklerin önemli bir kısmı 2022 yılı başı itibarıyla ortadan kaldırılmıştır. Örneğin, bankacılıkta olağan koşullarda, 90 gün ve üzeri gecikmeye tabi olan krediler sorunlu olarak sınıflandırılmakta, ayrıca 90 gün gecikmesi olmasa dahi, standartlarda yer alan ‘*kredi riskinde önemli artış*’ kapsamında kredi ödeme yükümlülüğünü yerine getiremeyeceği anlaşılan, kredibilitesi zedelenen veya yeniden yapılandırma için başvuran kişi ve şirketlere ait krediler sorunsuz krediler (birinci grup krediler) altında değil, yakın izlemedeki krediler (ikinci grup) veya sorunlu olarak nitelenen krediler (üçüncü grup) altında izlenmektedir.(BDDK, Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik; TFRS 9-Finansal Araçlar standardı) Kredi grupları arasında aktarım sorunlu kredi miktarını, karşılıkları ve yukarıda işaret edildiği üzere özkaynakları etkilemektedir.

BDDK pandemi döneminde yaptığı düzenlemelerle 90 günlük gecikme şartını 180 güne çıkarmış ve pratikte yeniden yapılandırma da dâhil olmak üzere kredibilite kaybını sorunlu kredi altında sınıflandırma gerekçesi olmaktan çıkarmıştır. Yeni düzenleme kapsamında finansal tabloların hazırlanması doğaldır. Ancak, bu durum yeniden yapılandırılan ve ödeme sıkıntısına düşen müşteri portföyü hakkında finansal tablo kullanıcılarına doğru bilgilerin sunulmasını engellememelidir. Muhasebe standartlarına uygun finansal tabloların hazırlanması ayrı bir husus, bu tablolarda yer alan kalemlere ilişkin açıklayıcı notlarda doğru bilgilerin sunulması farklı bir konudur. Örneğin, 100 TL’lik sorunsuz kredi portföyünde

20 TL'lik veya 40 TL'lik yeniden yapılandırılan kredi bulunması finansal durum ve performans hakkında farklı sinyaller vermektedir. Mesele; yeniden yapılandırılan kredilerin mevzuat değişikliğine uygun olarak sınıflandırılması değil, detay açıklamalarda sorunsuz kredilerin ayrıştırmaya tabi tutulmasıdır. Bunun ötesinde, uluslararası standartlara göre 90 gün olan gecikme süresinin 180 güne çıkarılmasının, sorunlu kredi miktarında, karşılıklarda ve dolayısıyla kâr ve özkaynaklarda, sermaye yeterliliği rasyosunda yarattığı etki de sunulmalıdır. Çünkü karşılaştırmaya konu önceki dönem finansal tablolarının hazırlanmasında kullanılan standartlar cari dönemde farklılaşmış olup, bu farklılığın rakamsal etkilerinin finansal tablo kullanıcılarına sunulması bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir.

Tüm bankalar için geçerli olmakla birlikte, incelenen bankaların 2020 yılı bağımsız denetim raporlarında (örneğin, Akbank, 2021; 17); “*COVID-19 sebebiyle BDDK kararı uyarınca kredilerin sınıflandırılması amacıyla temerrüt tanımında kullanılan ‘90 günden fazla gecikme’ koşulu 17 Mart 2020 tarihi itibarıyla ‘180 günden fazla gecikme’ şeklinde uygulanmaya başlanmıştır.*” ifadesine yer verilmiştir. Raporda, değer düşüklüğüne uğramamış (sorunsuz) krediler içinde bulunan tahsili gecikmiş alacaklar 30-60 gün, 60-90 gün ve 90 gün üzeri olarak sınıflandırılmış, bu suretle 90 günü aştığı hâlde sorunlu olarak sınıflandırılmamış kredilere de raporda yer verilmiştir. Ancak olağan hâllerde özel karşılığa tabi tutulması gereken 90 günden fazla gecikmeye sahip krediler için bir önceki dönem geçerli olan uluslararası standardın cari dönemde uygulanması hâlinde, ne kadarlık bir karşılık ayrılacağı ve bunun dönem kârı, özkaynaklar ve rasyolarda yaratacağı tesir sunulmamıştır.

Diğer yandan, sorunsuz krediler altında yer alan, ancak yeniden yapılandırma yoluyla gecikme gün sayısı sıfırlanan veya 30 gün altına düşürülen kredi miktarı 2020 ve 2021 yılı raporlarında sunulmamıştır. Sadece sorunlu ya da yakın izlemeye olan krediler içindeki yeniden yapılandırılan kredi miktarı sunulmuştur. Olağan dönemlerde, yeniden yapılandırılan kredilerin veya ödeme güclüğü nedeniyle temdit, tecdit, erteleme yapılan kredilerin bir yıl süresince sorunlu krediler altında izlenmesi gerekirken, bu durum 2020 ve 2021 yıllarında uygulanmamış, ancak bu farklı uygulamanın sonuçları denetim raporlarına konu edilmemiştir. Ayrıca olağan dönemlerde de sorunsuz krediler altında yer alabilecek yeniden yapılandırılan kredilere ilişkin tutar bilgisi sunulmamaktadır.

Denetim raporlarında, ‘*COVID salgınının kredi portföyüne ve karşılıkların hesaplanmasına etkilerinin*’ değerlendirildiği, yapılan hesaplama ve hazırlanan finansal tabloların doğru ve gerçeği yansıttığı gibi tek tip ifadeler kullanılmaktadır. Denetim raporlarında, ‘*Kilit Denetim Konuları*’ başlığı altında, denetlenen bankada kredilerin sınıflandırılması ve değer düşüklüğünün (karşılık) hesaplanması prosedürlerinin, kullanılan modellerin, temerrüt olasılıklarının ve temerrüt hâlinde kayıpların belirlenmesinin değerlendirildiği belirtilmekte, örneklem bazında kontrol ve testlerin yapıldığı vurgulanmaktadır. Denetimler ilgili mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilmekte, kredi sınıflandırılmasında kullanılan TFRS 9-Finansal Araçlar standardının, “*uygulamada önemli derecede yargı ve yorum gerektiren karmaşık bir muhasebe standardı*” olduğuna denetim raporlarında işaret edilmektedir. (Akbank, 2022a; Garanti Bankası, 2022a, Yapı ve Kredi bankası, 2022a raporlarında “Kilit Denetim Konuları” başlığı) Kredilere yönelik mevzuat değişiklikleri ve yapılan işlerin genel nitelikleri çok genel ifadelerle sunulurken, işaret edilen kritik konularda sayısal bilgi verilmemektedir.

Raporlarda yer alması gereğine işaret edilen hususlar, finansal raporlama ve denetim standartlarına konu olan, genel anlamda finansal raporların doğru olması ve gerçeği yansıtmasıyla, özelde ise ‘*önemlilik, kilit konu, muhasebe politikasındaki değişikliğin etkileri, kredi riskinde önemli artış*’ konusu’ gibi temel standartların tatbik edilmesiyle ilgilidir. Her türlü etkinin kredi kalitesi, dönem kârı, özkaynaklar ve sermaye yeterliliği gibi temel göstergeler üzerinden sayısal gösterimi zorunlu tutulmalıdır.

6.2. Faiz ve Döviz Riskine İlişkin Analizler

Bir bankanın izlediği büyüme ya da risk stratejisinin sorgulanması, bilanço yönetiminin değerlendirilmesi denetçinin görevi değildir; ancak bankaların taşıdığı risklerin kabul edilebilir senaryolar bağlamında yaratabileceği sonuçların ölçülerek rapor kullanıcısına sunulması denetçinin en önemli görevleri arasındadır. Bankalar, gerçekleşmesi muhtemel olumsuz durum veya olayların potansiyel etkisinin ileriye dönük bir değerlendirmeye tabi tutulmasını sağlamak amacıyla stres testleri uygulamak, bu kapsamda tutarlı bir kurgu çerçevesinde olayların eş zamanlı gerçekleşmesini içeren senaryo analizleri ve herhangi bir nedene dayanmaksızın meydana gelen aşırı veya yüksek düzeydeki değişimlerin etkisini ölçmek amacıyla duyarlılık analizleri yapmak zorundadır. (BDDK, Bankaların Sermaye ve Likidite Planlamasında Kullanacakları Stres Testlerine İlişkin Rehber)

Piyasa faiz oranlarında (tahvil-kredi-mevduat faizleri gibi) meydana gelen değişimlerin, bankaların bilanço içi ve bilanço dışı hesaplarda bulundurdıkları faize duyarlı aktif ve pasif kalemleri üzerinde yaratabileceği olumlu-olumsuz etkiler faiz oranı riski kapsamındadır. BDDK tarafından yayımlanan “Bankacılık Hesaplarından Kaynaklanan Faiz Oranı Riskinin Standart Şok Yöntemiyle Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” kapsamında faiz oranı riski standart rasyosuna üst sınır getirilmiştir.

Kur riski ise, döviz kurlarında meydana gelebilecek değişiklikler sonucu bilanço içi ve dışı döviz varlık ve yükümlülüklerinde oluşacak etkilerin yaratabileceği kayıpları kapsamaktadır. BDDK tarafından yayımlanan “Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması ve Uygulanması Hakkında Yönetmelik” kur riskini sınırlamaktadır.

Bankacılık sektörü faiz oranları ve döviz kurlarındaki değişimden büyük oranda ve hızlı şekilde etkilenmektedir. Varlık ve yükümlülüklerin büyük ölçüde faize duyarlı olması, farklı vadeler içermesi ve önemli miktarda döviz varlık ve yükümlülüğünün bulunması söz konusu değişimlerin etkilerini önemli kılmaktadır. Örneğin, Eylül 2022 verilerine göre, bankalarda ve TCMB’de tutulan tutarlar, zorunlu karşılıklar, iştirakler, maddi duran varlıklar gibi kalemler haricindeki faize duyarlı kalemler aktiflerin yüzde 78’ini; vadesiz mevduat (ki bir bölümü faizdeki değişimin yarattığı fırsat maliyetine duyarlıdır) ve özkaynak gibi kalemler haricinde kalan faize duyarlı kalemler pasiflerin yüzde 74’ünü oluşturmaktadır. Aktiflerin yüzde 46’sı, pasiflerin yüzde 51’i, özkaynak hariç pasiflerin yüzde 57’si yabancı para üzerindedir. (BDDK, Aylık Bülten, Eylül 2022)

Özellikle 2021 sonundan itibaren izlenen para politikası nedeniyle enflasyon ve faiz oranları arasındaki bağın kopması bankacılık sektörünü ciddi ölçüde faiz oranı riskine maruz bırakmıştır. Döviz kurları da yapılan müdahalelerle yapay şekilde bastırılmakta; bu durum kur riskini artırmaktadır. Örneğin, 2022

sonu itibarıyla enflasyonun yüzde 85 düzeyinde olduğu bir ortamda, mevduat ve kredi faizlerinin yüzde 20'ler düzeyinde bulunması ve alınan tedbirlerle bankaların yüzde 10-15 faiz oranı üzerinden devlet tahvili almaya zorlanması faiz riskinin ölçümünü önemli hale getirmektedir.

Denetim raporlarında standart ifadelerle, banka yönetimlerinin gelişmiş teknik ve yöntemlerle faiz oranı ve kur risklerini ölçtükleri ifade edilmektedir. Denetim raporlarında, faize duyarlı varlık ve yükümlülük kalemleri ayrı ayrı, vade dilimleri üzerinden tutar olarak sunulmakta, bu kalemlerin ortalama faiz oranları da verilmektedir. 2021 yılı denetim raporlarında, faiz oranının TL kalemler için 400 ve 500, USD ve EUR için 200 baz puan aşağı ve yukarı yönlü hareket etmesi hâlinde oluşacak kazanç ve kayıp ile bunun özkaynaklara oranı gösterilmiştir.(Akbank, 2022a: 77; Yapı ve Kredi Bankası, 2022a: 71; Garanti Bankası, 2022a: 109)

Kur riski için de bilanço içi ve dışı döviz varlık ve yükümlülüklerine ayrı ayrı, USD, EUR ve diğer para birimleri olarak, tutar bazında yer verilmektedir. Akbank ve Garanti Bankası'nın 2021 denetim raporunda kurda belirli bir orandaki değişimin yaratacağı etkiye yönelik duyarlılık analizi görülemediği olup, Yapı ve Kredi Bankası'nın 2021 denetim raporunda ise; USD ve EUR kurlarındaki aşağı ve yukarı yönlü yüzde 15'lik değişimin etkisine yer verilmiştir.(Yapı ve Kredi Bankası, 2022a: 74)

2022 ilk çeyreğinde hazırlanan 2021 bağımsız denetim raporlarında, TL faizlerin 4-5 puan artabileceği gibi, dönemin koşullarından oldukça kopuk bir senaryo rapor kullanıcılarına sunulurken, faiz ve kur riskinin giderek arttığı 2022 yılı içinde hazırlanan çeyrek dönemlere ait sınırlı denetim raporlarında ise faiz oranı ve kur risklerine ilişkin herhangi bir stres testi görülemediği. Sınırlı denetim raporlarında bu konuda, "*Bankalarca Risk Yönetimine İlişkin Kamuya Yapılacak Açıklamalar Hakkında Tebliğ*" uyarınca hazırlanmamıştır." ifadesi yer almaktadır. Söz konusu Tebliğ'de (Md. 15), "*faiz oranlarındaki dalgalanmalardan doğan ekonomik değer farklarının yıl sonu itibarıyla açıklanacağı*" belirtilmektedir. Bu hüküm dalgalanmaları dikkate alan faiz oranı riskine konu stres testinin yıllık denetim raporlarında yer almasını zorunlu kılmakla birlikte, ara dönemler için hazırlanan raporlarda faiz oranı riskine ilişkin benzer hesaplamaların yapılmasına bir mâni yaratmamaktadır. Ayrıca piyasada dalgalanmaların arttığı ve risklerin yayıldığı bir dönemde uluslararası standartların işaret ettiği yönde, önemlilik ve kilit konular kriterleri doğrultusunda hareket edilmesi esastır. Bunun tek istisnası düzenleyici otoritenin yazılı olarak aksi yönde bir talepte bulunmasıdır.

Düzenleyici otorite farklı duyarlılık analizlerini içeren stres testlerinin yıllık ara dönem raporlarında yer almasını zorunlu tutmalıdır. Örneğin, faizin enflasyon oranında ya da enflasyonun birkaç puan üzerinde olması gibi senaryolar stres testlerine konu edilmeli, değişimlerin finansal etkisi sunulmalıdır.

Denetçiler olağanüstü dalgalanmaları ve artan riski içeren bir yaklaşımla değil, standart hale gelen bir formatta, muhasebe standartlarının kontrolüne dayalı dar bir bakış açısıyla hareket etmektedir. Bu durum, beklenti boşluğuna ve performans zayıflığına yol açan, finansal tablo/denetim raporu kullanıcılarının haklı eleştirilerine neden olan bir yaklaşımın ürünüdür.

6.3. Aşgari İçsel Sermaye Yeterlilik Rasyosunun Açıklanması

Bankaların mali yapılarının sağlamlığına ilişkin yapılan değerlendirmelerde kullanılan en önemli birkaç göstergeden biri olan sermaye yeterlilik rasyosu sıklıkla yanlış yorumlara konu edilebilmektedir. Ser-

maye yeterliliği, bir bankanın sahip olduğu özkaynaklar karşılığında taşıyabileceği risk tutarını veya ters bir okumayla taşıdığı riski karşılayabilecek tutarda özkaynak bulundurmasını ifade etmekte; sermaye yeterlilik rasyosu ise ‘riske esas tutar / risk ağırlıklı varlık’ ve ‘yasal özkaynak’ değerleri üzerinden hesaplanmaktadır. Örneğin, Eylül 2022 tarihli konsolide sektör bilançosuna göre, bankaların özkaynakları 1,2 trilyon TL, aktifleri 13,1 trilyon TL iken, sermaye yeterlilik rasyosuna konu hesaplamalarda kullanılan yasal özkaynak tutarı takriben 1,5 trilyon TL, risk ağırlıklı kalemler toplamı takriben 8,1 trilyon TL ve sermaye yeterlilik rasyosu yüzde 18,8’dir.(BDDK, Aylık Bülten, Eylül 2022)

Bankacılık Kanunu’na göre asgari sermaye yeterlilik rasyosunun yüzde 8 olduğu ve bankaların asgari gerekliliğin iki katını aşan bir rasyoya sahip olduğu, taşınan riske göre son derece yüksek özkaynak bulundurulduğu gibi yorumlar bazı eksiklikler içermektedir. Çünkü asgari sermaye yeterlilik rasyosu tüm bankalar için standart tek bir oran (yüzde 8 gibi) değil, her bir bankanın bünyesine ve risk yapısına uygun olarak hesaplanan, dolayısıyla her bir banka için BDDK tarafından farklı oranlarda saptanan ve pratikte yüzde 8’lik orandan çok daha yüksek düzeylere ulaşabilen bir rasyodur. BDDK tarafından yayımlanan “Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik” ve “Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik (İç Sistemler ve İSEDES Yönetmeliği)” banka bazında asgari sermaye rasyosu saptanmasına ilişkin prosedüre yer vermektedir.

Büyük ve sistemik riske sahip bankalar için daha yüksek tamponlar konularak yüksek sermaye rasyoları talep edilebildiği gibi, sermayedarı zayıf, mali yapısı olumsuz sinyaller veren ve gelecek projeksiyonları riskli görülen bankalardan da daha yüksek asgari sermaye rasyoları istenebilmektedir.(Kartal, 2021: 225-226)

Banka bazında saptanan ve tutturulması zorunlu olan asgari sermaye rasyoları kamuya açıklanmadığı gibi, denetim raporlarında da yer almamaktadır. Denetim raporlarında denetlenen bankanın ulaşılan sermaye yeterlilik rasyosu gösterilirken, İSEDES kapsamında saptanan asgari rasyo belirtilmemektedir. Bu ise bazı değerlendirmelerin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Asgari sermaye rasyoları, büyük ölçüde bankanın finansal yapısına ait verilerin belirlenmiş bir metodoloji üzerinden hesaplanmasına dayanırken, bir ölçüde de düzenleyici otoritenin ilgili bankaya bakış açısını yansıtmaktadır. Örneğin, benzer finansal yapıya sahip iki bankanın asgari sermaye rasyolarındaki farklılık, banka sermayedarlarının gücü, bankaların büyümesinin ileride sorun yaratıp yaratmayacağı, bankaların risk politikasından rahatsız olunup olunmadığı gibi konularda düzenleyici otoritenin bakışından da kaynaklanabilmektedir. Düzenleyici otoritenin koyduğu kural nedeniyle İSEDES kapsamında saptanan asgari içsel sermaye rasyosu raporlarda belirtilmediğinden, rapor kullanıcıları bu tür bir değerlendirme yapamamaktadır.

Denetim raporlarının yeterliliğine ilişkin vurgulanması gereken diğer önemli bir husus; zaman zaman ekonomik konjonktüre bağlı olarak, düzenleyici otoritelerin uluslararası standartlardan sapacak şekilde sermaye yeterlilik rasyosunun hesaplanmasına konu metodolojiyi değiştirerek rasyonun olması gerekenden daha yüksek çıkmasını sağlaması ve bankaların görünümünü iyileştirerek verilebilecek kredi miktarını artırmaya çalışabilmesidir. Bu durumda metodoloji değişikliğinin sermaye rasyosu üzerinde neden olduğu değişimin denetim raporlarında belirtilmesi zorunlu tutulmalıdır. Aksi hâlde, cari ve önceki dönem rasyo hesaplamaları farklı metodolojilerle yapılmış olacağından mukayese yapılamayacağı

gibi, bankaların finansal yapısı için kritik önemde olan bir rasyonun analiz yapmaya ve yol göstericiliğe yönelik işlevi kaybolacak; uluslararası standartlardan sapmanın yarattığı etki görülemeyecektir.

Örneğin, Garanti Bankası'nın 2021 yılı solo denetim raporunda, COVID salgını nedeniyle BDDK'nın aldığı tedbirler sonucu yapılan metodoloji değişikliğine değinilerek, "31.12.2021 tarihi itibarıyla hesaplanan sermaye yeterliliği oranının yüzde 18,31 olduğu, alınan tedbirlerin dikkate alınmaması hâlinde söz konusu rasyonun yüzde 15,69 seviyesine gerilediği" belirtilmektedir. (Garanti Bankası, 2022a: 49-50) Faaliyetler veya alınan/alınmayan riskler nedeniyle değil, mevzuattaki değişiklik dolayısıyla sermaye yeterlilik rasyosunda meydana gelen 2,6 puanlık artış oldukça büyük bir etkiyi yansıtmaktadır. **Çalışmada** kullanılan Akbank ve Yapı ve Kredi Bankası'nın denetim raporlarında ise, alınan tedbirlerin etkilerini dikkate almayan bir sermaye rasyosu hesaplaması bulunmamaktadır.

Banka bazında saptanan asgari sermaye rasyosunun denetim raporunda sunulmaması düzenleyici otoritenin yaklaşımından kaynaklanırken, metodoloji değişikliğinin yarattığı etkinin denetim raporuna yansıtılmaması ise önceki başlıklarda işaret edilen denetçinin otosansüründen kaynaklanmaktadır. İSEDES kapsamında saptanan asgari içsel sermaye rasyolarının ve ilgili dönemde uluslararası standartlardan sapmaya neden olan metodoloji değişikliklerinin sermaye rasyosunda yarattığı etkinin sunulması sağlanmalıdır.

6.4. Bilanço Kalemleri ve Rasyoların Dönem Ortalamalarının Sunulması

Finansal tablo ve raporlama standartları kapsamında bilanço tarihi itibarıyla veriler sunulmakta, bu nedenle yatırımcılar dönem sonu tarihlerine dayalı değişimleri ve rasyoları kullanmaktadır. Bazı durumlarda yıl sonunda ulaşılan büyüklükler yılın genelini ya da yıl ortalamasını yansıtmaktan uzak kalabilmektedir. Bankalar genelde dönem sonlarında mevduat ve kredi gibi kalemlerini büyütme için daha aktif çalışmaktadır. Piyasada dönem sonları arasındaki değerler karşılaştırılmakta; kârlılığı yıla yaygın ortalama değerlerin sağlamasına karşın, dönem sonlarında bilanço kalemlerinde geçici süreliğine elde edilen kazanımlar ya da kayıplar finansal tablo kullanıcısı nezdinde yanılgılara sebebiyet verilebilmektedir. Örneğin, aktif kârlılığı hesaplanırken, dönem kârının yıl sonu aktif tutarına değil, yıla yaygın ortalama aktif tutarına bölünmesi daha anlamlıdır. Benzer şekilde, kredi ve mevduat gibi önemli kalemler için ilgili dönemin ortalamasını yansıtan büyüklüklerin de sunulması daha sağlıklı çıkarımlara katkı sunacaktır. Bu sorunun giderilmesi için çeyrek dönem sonları verilerinin ortalaması değil, günlük değerlerin ortalaması kullanılmalıdır.

Benzer durum, sermaye yeterliliği ve likidite rasyoları için de geçerlidir. Dönem sonu tarihi ile birlikte yıla yaygın ortalama rasyolar ve yıl içinde ulaşılan en yüksek ve en düşük rasyolar raporlarda sunulmalıdır.

7. SONUÇ

Banka bağımsız denetim raporlarının cari ve gelecek döneme ait finansal performansla ilişkin ciddi bir tespit içermemesi, bazı senaryolar ışığında stres testi sonuçlarının sunmaması, sıklıkla meydana gelen mevzuat ve raporlama standartlarındaki değişikliklerin finansal veriler üzerindeki etkilerini istenen düzeyde göstermemesi nedeniyle bu raporlar şekilsel kalmakla, standart form ve tek tip açıklamaların ötesine geçememekle eleştirilmektedir. Literatürde yer alan denetim faaliyetine dönük beklenti boşluğu

ve bunun bileşenlerinden olan performans açığının, büyük ölçüde uluslararası standartların denetçilere yüklediği sorumluluğun yerine getirilmemesinden kaynaklandığı çalışmada belirtilmektedir.

Bankalar açısından kritik önemde bulunmasına ve finansal performansın ölçülmesinde belirleyici olmasına karşın bağımsız denetim raporlarında yer verilmeyen bazı kilit konulara çalışmada yer verilmiştir. Bankalardan bilgi talep etme yetkisi bulunmayan yatırımcıların (özellikle küçük yatırımcılar) banka faaliyetleri ve riskleri hakkındaki bilgi ihtiyacının karşılanması, ancak banka yönetiminin alanına giren değerlendirmelerden de kaçınılması denetçinin sağlaması gereken bir dengedir.

Çalışmada denetçilerin sahip olduğu otosansür ve dar bakış açısına temas edilerek, denetim raporlarının yeterliliğini ve saygınlığını artıracak önerilerde bulunulmuştur. Kredi, faiz ve kur riski ile bu risklerle bağlantılı aktif kalitesi, sermaye yeterliliği ve kârlılık gibi konular denetim raporlarında istenen şekilde sunulmamaktadır. Belirtilen konulardaki yetersizlik performans açığından kaynaklanmakta ve bu kanal üzerinden beklenti boşluğuna sebebiyet verilmektedir. Çalışmada işaret edilen konulara ve belirtilebilecek diğer kritik hususlara raporlarda yer verilmesi suretiyle performans açığının azaltılabileceği kanaati taşınmaktadır.

Bu doğrultuda, Türkiye’de geçerli olan uluslararası denetim ve raporlama standartlarının içeriğine uygun olarak;

- 1) Raporlama tarihi itibarıyla bilançoda taşınan risklerden kaynaklı gelecekteki muhtemel finansal gelişmelere veya finansal verilerde yüksek olasılıklı değişmelere raporlarda daha geniş ve net şekilde yer verilmesi,
- 2) Uluslararası standartlarda yer bulan ‘önemli ve kilit konuların’ çok dar şekilde ele alınmaması ve özellikle olağanüstü koşulların geçerli olduğu dönemlerde standart rapor formatının geliştirilerek bu konuların daha geniş bir açıdan değerlendirilmesi,
- 3) 2020 salgın krizi sonrasında olduğu üzere, sorunlu krediler ve sermaye yeterliliği gibi bankaların finansal yapısı üzerinde önemli tesirler yaratan ve aynı zamanda rapor kullanıcıları için rehber niteliği taşıyan veri ve rasyoları olduğundan daha pozitif göstermeyi amaçlayan geçici mevzuat değişikliklerinin yapıldığı dönemlerde, değişen geçici mevzuatın öngördüğü yeni metodolojilerle elde edilen finansal sonuçlara ilaveten, olağan raporlama ve değerlendirme standartlarının tatbik edilmesi hâlinde ulaşılabilecek veri ve rasyoların da mukayeseli olarak sunulması,
- 4) Enflasyon, faiz ve döviz kurunun çok yüksek ya da dalgalı olduğu dönemlerde veya son iki yıldır gözlemlendiği üzere geleneksel olmayan düzenlemelerle banka faaliyetlerinin yönlendirildiği/sınırlandırıldığı zamanlarda, istikrarlı dönemlere uygun standart rapor formatlarının zenginleştirilmesi, sorunlu kredi, faiz oranı, döviz kuru gibi finansal piyasa fiyatlarındaki muhtemel değişmelerin farklı senaryolar üzerinden finansal sonuçlara etkisinin özet tablolarında sunulması, piyasadaki gelişmelere dönük beklentiler ışığında performansın hangi yönde ve hangi boyutta değişebileceğinin rapor kullanıcılarına tahmini olarak gösterilmesi

gibi husus ve konular bağımsız denetim raporlarının içerik ve kalitesinin artırılması ve performans açığının giderilmesi bakımından kritik önemdedir.

Diğer yandan, bankacılık alanında düzenleyici otorite olan BDDK'nın banka bazında bağımsız denetimi yapacak şirketi seçmesi ya da bir puanlama sistemi veya kurayla bu atamayı yapması, dolayısıyla denetlenen bankanın denetleyeni seçtiği cari sistemin sonlandırılması yararlı olacaktır. Rapor içeriğinin zenginleştirilmesi ve yatırımcı ihtiyaçlarına daha fazla hitap edecek bir formatta düzenlenmesi için düzenleyici otoritenin yönlendirme yapması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- ACCA. (2019). Closing the Expectation Gap in Audit. https://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/professional-insights/Expectation-gap/pi-closing-expectation-gap-audit.pdf
- Akbank. (2021). Bağımsız Denetim Raporu 2020.
- Akbank. (2022a). Bağımsız Denetim Raporu 2021.
- Akbank. (2022b). Sınırlı Denetim Raporu 30 Haziran 2022.
- BDDK. (2022). Aylık Bülten, Eylül 2022.
- BDDK. (2006). Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Özkaynak Standart Oranının Bankalarca Konsolide ve Konsolide Olmayan Bazda Hesaplanması ve Uygulanması Hakkında Yönetmelik.
- BDDK. (2011). Bankacılık Hesaplarından Kaynaklanan Faiz Oranı Riskinin Standart Şok Yöntemiyle Ölçülmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik.
- BDDK. (2014). Bankaların İç Sistemleri ve İçsel Sermaye Yeterliliği Değerlendirme Süreci Hakkında Yönetmelik.
- BDDK. (2015). Bankalarca Risk Yönetimine İlişkin Kamuya Yapılacak Açıklamalar Hakkında Tebliğ.
- BDDK. (2015). Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik.
- BDDK. (2015). Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik.
- BDDK. (2016). Bankaların Sermaye ve Likidite Planlamasında Kullanacakları Stres Testlerine İlişkin Rehber.
- BDDK. (2016). Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.
- BDS 200: Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi.
- BDS 250: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Mevzuatın Dikkate Alınması.
- BDS 700: Finansal Tablolara İlişkin Görüş Oluşturma ve Raporlama.
- BDS 701: Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi.
- BDS 705: Bağımsız Denetçi Raporunda Olumlu Görüş Dışında Bir Görüş Verilmesi.
- BDS 710: Karşılaştırmalı Bilgiler-Önceki Dönemlere Ait Karşılık Gelen Bilgiler ve Karşılaştırmalı Finansal Tablolar.
- Cohen, D.A. (2003). Quality of financial reporting choice: determinants and economic consequences. SSRN Working Paper Series.
- Dünya Gazetesi. (13 Ağustos 2022). Borsa şirketleri son 2 yıldır borçla büyüyor. <https://www.dunya.com/ekonomi/borsa-sirketleri-son-2-yildir-borcla-buyuyor-haberi-666236>
- Gray, G.L., Turner, J.L., Coram, P.J., & Mock, T.J. (2011). Perceptions and Misperceptions Regarding the Unqualified Auditor's Report By Financial Statement Preparers, Users, and Auditors. American Accounting Association, Accounting Horizons, Cilt: 25, No: 4, 659-684.
- Kartal, F. (2021). Bankacılıkta Finansal Yönetim. Efe Akademi Yayınevi.
- Kartal, F. (2012). Türkiye'de Banka Denetimi. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 49, Sayı: 565, 55-69.
- KÇ: Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve.
- Koh, H.C. & Woo, E. (1998). The Expectation Gap in Auditing. Managerial Auditing Journal, 13/3, 147-154.

Köse, Y. & Erdoğan, S. (2015). The Audit Expectations Gap in Turkey. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 67, 193-214.

Ojo, M. (2006). Eliminating the Audit Expectations Gap: Myth or Reality. *Munich Personal RePEc Archive*, No: 232, https://mpra.ub.uni-muenchen.de/232/1/MPRA_paper_232.pdf

Olojede, P., Erin, O., Asiriwa, O., & Usman, M. (2022). Audit Expectation Gap: an Empirical Analysis. *Future Business Journal*, 6(1):10.

PwC (PricewaterhouseCoopers). (2013). Auditor Reporting-An Overview of Global Developments. <https://www.pwc.com/gx/en/audit-services/publications/assets/pwc-auditor-reporting-an-overview-of-global-developments.pdf>

TFRS 9: Finansal Araçlar Standardı

TMS 1: Finansal Tabloların Sunuluşu.

TMS 8: Muhasebe Politikaları, Muhasebe Tahminlerinde Değişiklikler ve Hatalar.

Türkiye Garanti Bankası. (2021). Bağımsız Denetim Raporu 2020.

Türkiye Garanti Bankası. (2022a). Bağımsız Denetim Raporu 2021.

Türkiye Garanti Bankası. (2022b). Sınırlı Denetim Raporu 30 Haziran 2022.

Ulusoy, Y. (2005). Halka Açık Anonim Ortaklıklarda Bağımsız Dış Denetimin Fonksiyonları ve Denetçi Bağımsızlığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 265-300.

Yapı ve Kredi Bankası. (2021). Bağımsız Denetim Raporu 2020.

Yapı ve Kredi Bankası. (2022a). Bağımsız Denetim Raporu 2021.

Yapı ve Kredi Bankası. (2022b). Sınırlı Denetim Raporu 30 Haziran 2022.